

УДК 376.091.214-056.262-053.3/4

Довгопола Катерина,

старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями зору

kdovgopola@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-5306-4505

Курінна Владислава,

науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями зору

yrkurinna@ukr.net

Dovhopola Kateryna,

senior researcher of the Department
of Education of Visually Impaired Children

Kurinna Vladyslava,

junior researcher of the Department
of Education of Children with Visual Impairments

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна,
вул. М. Берлінського, 9, Київ, 04060

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
9, M. Berlinskoho st., Kyiv, 04060

ОСВІТНІ НАПРЯМИ У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ НЕЗРЯЧИХ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

EDUCATIONAL DIRECTIONS IN TEACHING AND UPBRINGING OF BLIND CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE

Анотація. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю пошуку та реалізації нових підходів в навчанні та вихованні незрячих дітей, зокрема, раннього і дошкільного віку як фундаментальних етапів формування особистості. Ранній та дошкільний вік для незрячих дітей є найбільш сприятливим для формування й розвитку всіх психічних процесів, діяльності органів чуття, накопичення уявлень про навколишній світ. Тому правильно побудована корекційно-розвивальна робота – це одна з основних умов успішності освітнього процесу у роботі з дітьми з порушеннями зорової функції. Саме знання, вміння, навички, сформоване ціннісне ставлення до дійсності закладає фундамент загального розумового, сенсорного й емоційно-вольового розвитку особистості, що визначає подальшу її успішність в навчанні, соціалізації і особистісній самореалізації. Відсутність або значне обмеження можливості візуального сприймання може призводити до певних специфічних відхилень, які можуть бути подолані шляхом правильно проведеної корекційно-розвиткової роботи.

В статті розглянуто цілі виховання та розвитку за 7 основними напрямками: особистість дитини, дитина в сенсорно-пізнавальному просторі; дитина в природному довіллі; гра дитини; дитина в соціумі; мовлення дитини; дитина у світі мистецтва, за якими реалізується процес формування і розвитку ключових компетенцій у незрячих дітей раннього і дошкільного віку, визначені відповідно до базового компоненту дошкільної освіти (рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована), що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні. Програми для незрячих дітей відіграють важливу роль у процесі надання допомоги родинам та повинні бути корисними, як батькам, так спеціалістам. Висвітлено очікувані результати навчання і виховання за зазначеними освітніми напрямками незрячих дітей на період трьох – чотирьох та семи років їх життя.

Ключові слова: незрячі діти, ранній вік, дошкільний вік, освітні напрями, компетентності.

Abstract. The relevance of the study is due to the need to find and implement new approaches in the education and upbringing of blind children, in particular, early and preschool age as fundamental stages of personality formation. Early and preschool age for blind children is the most favorable for the formation and development of all mental processes, the activities of the senses, the accumulation of ideas about the world around us. Properly constructed correctional and developmental work is one of the main conditions for the success of the educational process in working with children with visual impairments. It is knowledge, skills, abilities, formed value attitude to reality lays the foundation of the general mental, sensory and emotional-volitional development of the individual, which determines its further success in learning, socialization and personal self-realization. The absence or significant limitation of the possibility of visual perception can lead to certain specific deviations that can be overcome by properly conducted correctional and developmental work.

The article considers the goals of education and development in 7 main areas: the child's personality, the child in the sensory-cognitive space; a child in the natural environment; child's play; a child in society; the child's speech; child in the world of art, which implements the process of formation and development of key competencies in blind children of early and preschool age, defined in accordance with the basic component of preschool education (motor and health, personal, subject-practical and technological, sensory-cognitive, logical mathematical and research, natural and environmental and skills focused on sustainable development, play, socio-civic, speech, art and speech, artistic and creative (artistic, productive, musical, theatrical), which is the State standard of preschool education in Ukraine. Programs for blind children play an important role in the process of helping families and should be useful to both parents and professionals. The expected results of education and upbringing of blind children in these educational areas for the period of three - four and seven years of their lives are highlighted.

Key words: blind children, early age, preschool age, educational areas, competence.

Актуальність проблеми дослідження. За останні роки в Україні відбуваються значні зміни в сферах навчання та виховання. Трансформації торкнулися і раннього та дошкільного віку як фундаментальних етапів формування особистості.

12 січня 2021 року наказом Міністерства освіти і науки України було затверджено Базовий компонент дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні. Стандарт включає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей дошкільнят, які формуються за 7 основними напрямками: особистість дитини, дитина в сенсорно-пізнавальному просторі; дитина в природному довкіллі; гра дитини; дитина в соціумі; мовлення дитини; дитина у світі мистецтва.

Виконання вимог Стандарту забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей у найбільш оптимальній для кожної дитини формі. Через це, структура змісту виховання і навчання дошкільнят з порушеннями зорової функції має визначатися програмою, в основу якої покладено уявлення про особливості фізичного та психологічного розвитку дитини з порушеннями зорової функції. При чому особливої уваги потребують незрячі діти, як такі, що мають більші ризики відхилень у розвитку.

Програми з раннього розвитку для незрячих дітей відіграють важливу роль у процесі надання допомоги родинам та мають допомагати батькам та спеціалістам у питаннях визначення напрямку виховного та корекційно-розвиваючого процесу, орієнтуванні у стадіях розвитку дитини, послідовності виховних впливів та розумінні очікуваних результатів.

Враховуючи вище окреслене, на наш погляд, актуальним є розгляд питань, пов'язаних із реалізацією освітніх напрямів в межах дошкільної освіти незрячих дітей раннього і дошкільного віку, що буде відповідати Державному стандарту.

Аналіз наукової літератури з проблеми. В низці вітчизняних і зарубіжних досліджень посилено увагу до розгляду і вирішення проблем навчання та виховання незрячих дітей раннього і дошкільного віку.

Над питаннями розробки і застосування методичного забезпечення та освітніх програм навчання та виховання зазначеної категорії займалися: Бутенко В.А., Вавіна Л.С., Гудим І.М., Гребенюк Т.М., Сасіна І.О.,

Тімакова Ю.В. Довгопола К.С, Кобильченко В.В., Кондратенко С.В., Костенко Т.М. та інші.

У підборі ефективних освітніх стратегій навчання та виховання незрячих дітей важливим є врахування їх фізичних та психологічних можливостей (Вавіна, Гудим, Кондратенко, Довгопола, Нафікова, 2012).

Дослідники зазначають, що в роботі з незрячими дошкільниками важливим є їх фізичний розвиток, розвиток мовлення та спілкування, ознайомлення з навколишнім світом, формування початкових математичних уявлень, розвиток дотику і дрібної моторики, просторового орієнтування та мобільності, соціально-побутового орієнтування (Вавіна, Гудим, Бутенко, 2012).

Втім, наявні наукові розробки в окресленій сфері не спираються на затверджений в 2021 році Базовий компонент дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні.

Метою статті є висвітлення очікуваних результатів навчання і виховання незрячих дітей дошкільного віку відповідно до оновленого базового компоненту дошкільної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розкриття тематики були використані методи пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення дослідженого матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовими для дошкільної освіти визначено наступні компетентності: рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована). Усі перелічені компетентності повинні бути сформовані в різних видах діяльності за наступними освітніми напрямками відповідно до базового компоненту дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні: особистість дитини, дитина в сенсорно-

пізнавальному просторі, дитина в природному довкіллі, гра дитини, дитина в соціумі, мовлення дитини, дитина у світі мистецтва. Стандарт містить також варіативний складник, який не є вичерпним і може бути доповнений додатковими освітніми напрямами та змістом через збагачення досвіду дитини іншими видами діяльності відповідно до пріоритетного спрямування роботи закладу дошкільної освіти, індивідуальних інтересів і потреб дітей, запитів і побажань батьків вихованців, відповідних умов розвивального середовища.

У результаті виховної та навчально-розвиваючої роботи з незрячою дитиною протягом перших кількох років життя у віці від 3 до 4 років можна очікувати наступні результати у кожному з вище перелічених навчальних напрямках.

Освітній напрям «Особистість дитини»: у перші роки життя відбувається бурхливе формування особистості дитини, в тому числі такої її складової як здоров'я збережувальна компетентність. Тому у віці 3-4 років очікується, що незряча дитина має фізичні показники розвитку, які відповідають медичним нормам. Розуміє важливість догляду за своїм тілом, гігієнічних процедур та бере у них активну участь. Має певні уявлення про корисність фізичних рухів для здоров'я. Має уявлення про небезпечність неконтрольованих рухів та переміщення у незнайомому просторі. Багато та активно рухається. Знає та намагається дотримуватися простих правил безпеки.

Формування і розвиток рухової компетентності: малюк проявляє зацікавленість до рухової активності, активно рухається у знайомому та безпечному просторі. Знає та показує на собі частини тіла та обличчя, має елементарні уявлення про їх функціональне призначення. Стрибає з підтримкою. Може переносити великий предмет, який утримує обома руками. Самостійно ходить у добре знайомому просторі, має уявлення про ходіння з тростиною. Переступає через невеликі перешкоди. Біжить, тримаючи дорослого за руку. Піднімається та спускається сходами, тримаючись за перила.

Формування і розвиток особистісної компетентності у перші роки життя є визначальними для усього подальшого становлення людини. Наприкінці третього року життя у дитини одним із найважливіших досягнень стає

формування і розвиток «Я-концепції», самосвідомості, самостановлення. По досягненню трьох річного віку очікується, що незряча дитина активно та зацікавлено пізнає навколишній світ, доступні предмети та іграшки, обстежує доступний простір. Повідомляє про фізіологічні потреби у більшості випадків. Намагається самостійно здійснювати знайомі дії з самообслуговування. Має елементарні уявлення про себе та свої можливості, основні емоції. Знає свою статеву ідентифікацію, ім'я, прізвище та вік. Має позитивний образ себе «Я хороший». Адекватно реагує на емоційний стан близьких дорослих. Дитина демонструє довільну поведінку (відповідно до вікових можливостей). Намагається діяти самостійно у багатьох ситуаціях, прагне розширити межі своєї свободи. Можливі прояви кризи трьох років: негативізм, впертість, норовливість, свавілля, істерики, бунт проти дорослих, знецінення тощо.

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» надає безліч можливостей для формування і розвитку різних компетентностей. Наприклад, відбувається активне формування і розвиток предметно-практичної, технологічної компетентності. І вже у віці 3 – 4 років, можна очікувати, що незрячий малюк буде активно досліджувати та маніпулювати різними побутовими предметами та іграшками. Маніпулювати предметами обома руками. Може почергово виправити пальчики з кулачка. З допомогою дорослого та/або самостійно шукає предмет, який упав. Маніпулює предметами двома руками злагоджено, розширюючи репертуар дій. Володіє знаннями щодо дій та сталого використання деяких предметів. Має уявлення про основні предмети побуту. Відкручує кришки, нанизує намистинки, розбирає та збирає пірамідку, котить м'яч, будує башту та потяг, вкладає та виймає дрібні предмети із ємності, поєднує деталі конструктора.

Щодо формування і розвитку сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної та дослідницької компетентності, то надзвичайної важливості набуває полісенсорного сприймання. На його основі незряча дитина активно досліджує світ, використовуючи усі аналізаторні системи. Прагне дізнатися і обстежити щось нове. Диференціює звуки: тихо – голосно, близько – далеко; впізнає добре

знайомі звуки. За запахом та смаком впізнає знайому їжу. Реагує на відмінності. Виділяє особливості предметів: за формою, розміром, фактурою та кольором (якщо є залишковий зір). Сортує предмети за 1 ознакою. Знає деякі узагальнюючі назви предметів. Має уявлення про цілісний образ добре знайомих предметів. Має деякі уявлення про оточуюче середовище на вулиці у добре знайомих місцях (наприклад, на дитячому майданчику).

Освітній напрям «Дитина в природному довкіллі» включає в себе формування та розвиток природничо-екологічної компетентності. Очікується, що незряча дитина проявляє позитивне ставлення до пізнання об'єктів природи та спілкування з ними. Диференціює деяких тварин та рослин (в т.ч. фрукти та овочі), розрізняє окремі їх частини. Розрізняє погоду, може виділити деякі її ознаки. Має прості уявлення про основні властивості об'єктів природи. Обстежує їх разом з дорослим.

Формування і розвиток навичок, орієнтованих на сталий розвиток, перебуває у перші роки життя на самому елементарному рівні. Проте вже у віці 3 – 4 років можна очікувати, що незряча дитина знає та використовує деякі формули звертань, подяки, вибачення тощо. На прикладі батьків спостерігає за навичками розумного споживання води та енергії. Виконує найпростіші з них: наприклад, вимикає воду.

Формування та розвиток орієнтування у просторі та мобільності є дуже складним для незрячих дітей через візуальну депривацію. Втім спеціальне навчання сприяє тому, що малюк орієнтується на власному тілі та тілі дорослого: знає і показує основні частини тіла та обличчя. Добре орієнтується у знайомому просторі. Разом з дорослим обстежує незнайомий простір. Розуміє поняття: вгорі, внизу, попереду, позаду, збоку, біля, під. Катається на гойдалках, з'їжджає з гірки. Кидає м'яч на звуковий орієнтир. Іде на голос близького дорослого. Знає, де зберігаються її іграшки і сама їх дістає. Знайома з тростиною, пробує ходити з нею.

Освітній напрям «Гра дитини»: хоча у перші роки життя ігрова діяльність ще не є провідною у психічному розвитку дитини, та все ж цей період є

важливим для її формування. Відбувається формування і розвиток елементарних ігрових дій з предметами, навичок взаємодії з партнером у грі. Таким чином очікується, що у віці 3 – 4 років незряча дитина проявляє стійкий інтерес до ігрової діяльності, ініціює гру з предметами та іграшками. Репертуар ігор, в які грає дитина, розширюється. Має улюблені ігри та іграшки. Може грати самостійно і разом з партнером або кількома (переважно дорослим). Розуміє прості правила гри та намагається їх дотримуватися. Ініціює прості сюжетно-рольові ігри та включається у гру, яку пропонують інші.

Освітній напрям «Дитина в соціумі»: реалізація даного напрямку може бути пов'язана з певними труднощами, з якими у своєму повсякденному житті зустрічається родина, в якій зростає незряча дитина. Ці труднощі мають різні джерела: як зовнішні (від суспільства та навколишнього оточення), так і внутрішні (пов'язані із різноманітними проблемами та складнощами всередині такої родини). Та вже у перші роки життя відбувається формування і розвиток соціально-громадянської компетентності. Саме тому очікується, що по досягненню трьох років незряча дитина орієнтується у власній родині та близьких родичах і друзях родини. Має уявлення про власну соціальну роль у сім'ї. Знайома з основними правилами поведінки вдома та на вулиці, намагається їх дотримуватися. Спілкується з однолітками. Виявляє прихильність до найближчих людей, намагається їх підтримувати та турбуватися. Адекватно реагує на прохання, заборону та похвалу близьких дорослих. Бере участь у сімейних заходах та традиціях: підготовка до свят, спільні трапези, похід в магазин, на прогулянку, поїздка в гості тощо.

Освітній напрям «Мовлення дитини»: відбувається найбухливіше формування і розвиток мовленнєвої компетенції. Дитина повторює слова і фрази за дорослими. Протягом року збільшує активний словник, на кінець 3-го року життя він містить 200 слів або більше. Використовує фрази та короткі речення з кількох слів. Дитина знає правило черги висловлювання, але не завжди може його дотримуватися. Розмовляє сама з собою під час гри. Можливо, використовує різні форми множини та закінчення відмінків.

Формування і розвиток комунікативної компетентності. Дитина імітує дорослих у мовленні та діях. Запрошує дорослих та, можливо, інших дітей до спільної діяльності. Самостійне мовлення носить емоційний характер. Знає та використовує форми привітання, прощання та прохання. Розуміє та реагує на знайомі прохання та інструкції. Намагається продемонструвати власні відчуття та емоційне ставлення до різних людей та подій. Розуміє та адекватно реагує на виразні емоційні прояви близьких дорослих.

Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва»: частина родин вважає, що ще зарано для знайомства такої маленької дитини зі світом мистецтва, але ця думка хибна. Формування мистецько-творчої компетентності повинно розпочинатися (і фактично розпочинається) з самого народження, наприклад із колискових пісень. Тож вже у 3 роки незряча дитина вже має первинний досвід естетичного сприймання світу: через побут, музику, літературу, власну творчість. Розглядає доступні для сприймання малюнки та малює найпростіші зображення (при наявності залишкового зору). має досвід сприймання найпростіших тактильних малюнків, знайома з грифелем та його використанням. Має досвід сприймання простих та малих скульптурних форм. Пробує ліпити разом з дорослим та самостійно. Розглядає тактильну книжку. Грає на простих музичних інструментах (барабан, ксилофон і т.п.). Впізнає знайому музику, пісні, має деякі музичні вподобання. Слухає короткі літературні твори, вірші. Має улюблені серед них. Знайома з народною творчістю: казки, пісні, забавлянки, потішки. Можливо, має досвід сприймання театрального мистецтва.

Дошкільний вік для незрячих дітей є найбільш сприятливим для формування й розвитку всіх психічних процесів, діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про навколишній світ (Єрмаков, 1990). Тому правильно побудована корекційно-розвивальна робота – це одна з основних сторін дошкільного виховання дітей з порушеннями зорової функції. Саме знання, вміння, навички, сформоване ціннісне ставлення до дійсності закладає фундамент загального розумового, сенсорного й емоційно-вольового розвитку

дитини, що визначає подальшу її успішність в навчанні, соціалізації і особистісній самореалізації.

Освітній напрям «Особистість дитини»: незрячий дошкільник потребує активної участі дорослих у формуванні рухової компетентності, адже фізична активність такої дитини знижена. Очікується, що на сьомий рік свого життя вона володіє власним тілом, координована у просторі, витримує відповідно до віку фізичне навантаження, виконує різноманітні вправи (біг, стрибки, присідання, лазіння тощо). Дитина володіє елементарними навичками загартування та особистої гігієни. Формується і здоров'язбережувальна компетентність. У разі реалізації окресленого освітнього напрямку, в сім років незряча дитина володіє уявленнями про основні чинники збереження здоров'я – рухову діяльність, правильне харчування, дотримання питного режиму, безпечна поведінка в приміщенні та поза його межами, догляд за тілом.

Формування особистісної компетентності є визначальним у становленні особистісного благополуччя. В період дошкільного віку необхідно знайомити незрячу дитину з поняттям «думки», «почуття», «мрії», «бажання», «мотиви», «плани», «ідеали», «цілі», «прагнення»; формувати самосвідомість: ідентифікацію себе зі своїм «Я», домагання визнання іншими власних чеснот, позитивну самооцінку, уміння співвідносити «хочу» (мотиви, наміри), «можу» (знання, вміння навички), «буду» (регуляція поведінки та діяльності), здатність уявляти себе в минулому, теперішньому, майбутньому часі; орієнтування у своїх основних правах і обов'язках; розвивати інтерес до свого внутрішнього світу; вчити адекватно реагувати на різні життєві ситуації. На сьомий рік життя незрячої дитини очікується сформоване позитивне ставлення до себе та світу, здатність до розпізнання простих емоцій та почуттів. Вона буде знати та усвідомлювати свої права, права інших, обов'язки, статеву, родинну, соціальну приналежність та саму себе в часі, просторі тощо, правильно називати основні ознаки різних вікових періодів, диференціювати добро і зло, здатна управляти собою, власною поведінкою в різних життєвих ситуаціях, оперуючи усвідомленими ціннісними орієнтаціями, позитивними мотивами.

Напрямок «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» набуває особливого значення у розвитку незрячого дошкільника, адже забезпечує формування та розвиток збережених каналів сприйняття. Очікуваними результатами формування предметно-практичної, технологічної компетентності у семирічної дитини є її здатність до володіння видами предметно-практичної діяльності: конструювання (з паперу, з природного матеріалу, з деталей конструкторів тощо), наочне моделювання, проектування, технічної творчості; сформованість умінь розглядати конструкції (на дотик), виокремлювати їхні основні складові, співвідносити за розмірами, формами, розташуванням, аналізувати та оцінювати результат своєї роботи та роботи однолітків, вносити корективи, виправляти помилки.

Формування сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної та дослідницької компетентності передбачає розвиток здатності дитини встановлювати залежності між числами натурального ряду, величинами, просторовими ознаками; володіти основними одиницями вимірювання часу,

величини; здатність спрямовувати сенсорні процеси відчуття, сприйняття, увагу на пізнання об'єктів довкілля; диференціювати сенсорні еталони за ознаками форми, величини, просторового розташування. Очікується, що семирічна незряча дитина здатна за допомогою власної збереженої сенсорної системи досліджувати предмети й об'єкти дійсного світу, виявляти в них спільне і відмінне; використовувати різні способи обстеження, раціональні прийоми порівняння, набуті у процесі взаємодії з дорослими і однолітками; доцільно, усвідомлено використовувати елементарні математичні знання в знайомих та нових пізнавальних ситуаціях.

В межах напряму «Дитина в природньому довкіллі» формується природничо-екологічна компетентність дошкільника, і на сьомий рік життя незряча дитина знає основні поняття, що пов'язані із космічною тематикою (планета Земля, сонце, космос, зірки, місяць тощо) та ознаки планети Земля, впізнає, розрізняє й називає на вулиці та на макетах основні види рослин, тварин, знає про середовище існування об'єктів природи (водойми, земля, ліси,

пустелі тощо); знає та відрізняє сприятливі й несприятливі чинники існування об'єктів природи.

Активно формуються і закріплюються навички, орієнтовані на сталий розвиток. Це означає, що наприкінці дошкільного віку дитина вмотивована на цінності сталого розвитку (дружні стосунки між людьми, раціональне використання природних ресурсів тощо), виявляє небайдужість до природоохоронної діяльності дорослих, бажання брати участь у проведенні заходів, спрямованих на підтримку цінностей сталого розвитку; має початкові уявлення про дії та поведінку, орієнтовані на сталий розвиток, в екологічній, економічній та соціальній сферах повсякденного життя; знає про необхідність дбати про природу та важливість її збереження (дерева, сировини, тощо).

Освітній напрям «Дитина в грі» сприяє розвитку особистості незрячого дошкільника в цілому і формуванню психічних новоутворень, адже ігрова діяльність є провідною у дошкільному віці. Робота спрямована на залучення незрячої дитини в гру, налагодження нею взаємовідносин із однолітками, формування правильних уявлень про ігровий простір та основні дії. На сьомому році життя дитина вже має самостійно обирати тему для гри, моделювати явища реального життя, розвивати сюжет на основі досвіду та знань, прикладах з життя дорослих, з літературних творів і казок, дотримуватись правил рольової взаємодії (узгодження, рівності, управління тощо). Разом з іншими дітьми облаштовувати ігрове середовище та самостійно чи з незначною допомогою розподіляти ролі. У сім років дитина вже вміє чітко дотримуватись правил гри, виконувати знайомі дії, взаємодіяти із партнерами по команді. Однак, перераховане незряча дитина може виконувати тільки в доступному й адаптованому під її потреби просторі.

Освітній напрям «Дитина в соціумі» забезпечує формування і закріплення у дошкільника уявлень про соціальні зв'язки, суспільно значущі якості особистості (відповідальність, самостійність тощо), своє місце серед людей. В процесі роботи в цьому напрямку дитина усвідомлює, що є громадянином своєї держави, починає проявляти інтерес до культури та надбань своєї нації та

території, де проживає. Через це, важливим є включення незрячої дитини в інклюзивне середовище, для формування у неї соціально-громадянської компетентності. Очікується, що у сім років дитина проявляє інтерес до загальнолюдських цінностей (здоров'я, сім'я, друзі, Батьківщина тощо), висловлює слова любові та значущості їх у її житті; знає правила взаємодії між всіма членами родини, їх основні функції, права та обов'язки. Напередодні першого класу дитина вже має вміти встановлювати соціальні дружні стосунки із однолітками, із повагою ставитись до доросли відповідно до прийнятих норм. Обмеженість кола спілкування незрячої дитини, її ізоляція можуть призвести до соціальною депривації.

Освітній напрям «Мовлення дитини» в роботі із незрячими дошкільниками реалізується у відповідності із віковими нормами розвитку мовлення. На сьомому році мова дитини стає більш точною у структурному відношенні, розгорнутою, логічно послідовною. Різноманітні ігри вимагають дотримання та пояснення правил, тому діти починають користуватися пояснювальною мовою, яка потребує особливої точності вираження, передачі послідовності дій. Дитина виявляє навички звукового аналізу простих слів, вживає всі частини мови, граматичні категорії, різні за складністю типи речень; володіє елементарними навичками корекції та самокорекції мовлення; узгоджує слова у словосполученнях і реченнях згідно з мовними нормами (рід, число, відмінок, дієвідміна, клична форма тощо). Вимовна сторона мови дитини досягає високого рівня, використовуються різноманітні засоби мовної виразності, виразно вимовляються всі слова, фрази. Дитина поступово освоює норми літературної вимови.

Робота у напрямі «дитина у світі мистецтва» орієнтована на розвиток задатків та творчих здібностей дошкільника. Через мистецтво незряча дитина формує уявлення про навколишнє середовище та сприймає інформацію доступним для неї способом. Очікуваним результатом реалізації напрямку є те, що у сім років дитині подобається займатися сюжетним ліпленням, аплікацією. Однією з основних стає образотворча діяльність. Долучається до музичного

світу, формується відповідне ціннісне ставлення до різноманітних творів, орієнтується у музичних інструментах та знає декілька простих пісень. Часто у цьому віці у незрячих дітей діагностуються здібності до співу та гри на музичних інструментах як результат розвитку компенсаторної діяльності слухового аналізатора. Різноманітні поробки та результати творчої активності стають одним з засобів самовираження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна прослідкувати, що очікувані результати розвитку незрячої дитини раннього та дошкільного віці у багатьох аспектах співпадають із очікуваними результатами зрячих дітей. Проте відсутність або значне обмеження можливості візуального сприймання може призводити до певних специфічних відхилень, які можуть бути подолані шляхом правильно проведеної корекційно-розвиткової роботи. Адже потенційно незрячий малюк здатний досягнути у формуванні і розвитку різноманітних компетентностей досить високих рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавіна, Л. С., Бутенко, В.А., Гудим, І. М. (2012). *Програма розвитку дітей сліпих та зі зниженим зором від 3 до 6 років*. К.: Педагогічна думка.
2. Гудим, І.М. (2015). Педагогічні технології раннього втручання для дітей з глибокими порушеннями зору. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови* (10). стор. 49-56.
3. Кобильченко В.В. (2015). *Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения: монография*. (540 с.). Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.
4. Костенко, Т.М., Довгопола, К.С., Легкий, О.М., Кондратенко, С.В. (2020). *Виховання і розвиток дітей з порушеннями зору: Методичні рекомендації для батьків*. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/722338/>
5. Tatiana Kostenko, Kateryna Dovhopola (2021) Information and Communication Technologies Usage in Working with Families of Early Aged and Preschool Children with Visual Impairments in Terms of Distance Psychological and Pedagogical Support. *International Scientific and Practical Conference "Sustainable Development in the Post-Pandemic Period" (SDPPP-2021)*. SHS Web Conf. Volume 126, 2021.

REFERENCES

1. Vavina, L.S., Butenko, V.A., Gudym, I. M. (2012). [The program for the development of children with children and with a decrease in the speed from 3 to 6 years]. Kyiv: Pedagogical thought, [in Ukrainian].
2. Gudym, I.M. (2015). [Pedagogical technologies of early intervention for children with profound visual impairments]. *Education of people with special needs: ways of development*, vol. 10. (pp. 49-56), [in Ukrainian].

3. Kobylychenko V.V. (2015). *Stanovlenie lichnosti doshkol'nika v norme i pri narushenijah zrenija: monografija* [Formation of the personality of a preschooler in norm and with visual impairment: a monograph]. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, [In Russian].

4. Kostenko, T.M., Dovhopola, K.S., Lehkyi, O.M., Kondratenko, S.V. (2020). *Vykhovannia i rozvytok ditei z porushenniamy zoru: Metodychni rekomendatsii dlia batkiv* [Education and development of children with visual impairments: Guidelines for parents]. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/722338/> [in Ukrainian].

5. Tatiana Kostenko, Kateryna Dovhopola (2021). Information and Communication Technologies Usage in Working with Families of Early Aged and Preschool Children with Visual Impairments in Terms of Distance Psychological and Pedagogical Support. *International Scientific and Practical Conference "Sustainable Development in the Post-Pandemic Period" (SDPPP-2021)*. SHS Web Conf. Volume 126, 2021.

Матеріал надійшов до редакції 01.12.2021.